

A méltóság és az önérték mibenléte

Barcsi Tamás: *Az emberi méltóság filozófiája*

Typotex, 2013

Méltóság, tisztelet, önérték – mai világunkban egyre nehezebben értelmezhetők ezek a fogalmak. Segítségünkre lehet az értelmezésben Barcsi Tamás legújabb könyve, ami egy korábbi művének folytatása, továbbgondolása. A szerző 1978-ban filozófiából szerzett doktori fokozatot a Pécsi Tudományegyetemen, ahol jelenleg egyetemi adjunktusként dolgozik.

A könyv három fő részre tagolható. Az első nagy rész egy kronológiai szempontból átgondolt és gondos szervezéssel kivitelezett szöveg. Az első nagy blokk értelmezi a méltóság fogalmát különböző gondolkodók szemszögéből nézve. Azután másodikként a kétségek felsorolása és elemzése, megemésztése következik. Mintegy logikai ütköztetésként jelenik meg ez a fejezet. Ahogy haladunk előre és a téma kibontakozik előttünk, érzékelhetővé válik a kétségek gyökere. A harmadik és egyben utolsó rész fogja egységbe a könyvet. Olyan kérdéseket feszeget, amelyekben a történeti fogalom elemzése és kritikája egyszerre szerepel. Fajsúlyos gondolatok kerülnek elő az identitásról, az ember szentségéről, az ember életének kezdetéről és végéről, a szabadságról – és különböző bioetikai dilemmák vetődnek fel, mint az eutanázia, az abortusz, a génebesztés és a klónozás.

A három nagy modulon belül kisebb alfejezetek találhatóak. Terjedelmüket tekintve átlagosan nem haladják meg a hús, huszonöt oldalt. Ez azért jó ötlet, mert a gondolatébresztő tartalom külön kis epizódokban jelenik meg. A könyv tartalmát tekintve a *jó élet* felfogásával találjuk szembe magunkat. Az *Arisztote-*

lész általi értelmezés kimondja, hogy az embernek joga van az erkölcsi méltósághoz. *Platón* szerint az ember testet használó lélek. Ha a két gondolatot ütköztetjük, megkapjuk, hogy az ember egy testet használó lélek, akinek joga van az erkölcsi méltósághoz. A két antik óriás szavai előre mutatnak, mert az embert *értelmes lélekként* ismerik el (*anima rationalis*). A történelem során, elhagyva az antik értelmezést, a keresztény felfogás és a reneszánsz tesz hozzá a gondolathoz. *Pico della Mirandola* az ember istenképűségét (ebben a korban a legmagasabb tisztelet és méltóság szinonimája) az emberi önteremtésben látja megnyilvánulni. Arra utal a gondolata, hogy az ember, ha akar valamit és döntéseket hoz, akkor szabadon élhet. Ez a bölcsesség *Ulrich Hermann* szerint így hangzik: a világ jobb állapotát a tudás és a műveltség terjesztésével érhetjük el. E mögött a mondat mögött rejtőzik az értelmezés. Mit akarunk? A világ jobb állapotát. Csak abban lehet döntésünk, hogy a tudást vagy a műveltséget választjuk. Ha a két pont teljesül, szabadok lehetünk. Ahogy peregnek az évtizedek, az alaptézis megint formálódik, megjelenik egy francia gondolkodó, *Descartes*. Véleménye szerint az emberi test, mint gépezet, csak bonyolultságában különbözik az állatétól. Ismét egy előretekinést vehetünk észre: bejön a biológiai értelmezés. Később *Galton* változtat a gondolaton. Szerinte az ember az anyagnak legmagasabb, a szellemnek pedig legalacsonyabb szintű megnyilvánulása. Itt a fejlődés lehetősége vetül előre, miszerint az anyag már kimerült, de a szellem a legalacsonyabb

szinten van, tehát korlátai még nem ismertek. Galton definícióját *Max Scheler* értelmezi és transzformálja át, miszerint: az embert emberré tevő tényező a szellem. Mert csak az ember rendelkezik kifejtett dologi és szubsztanciális kategóriával (tudattal és öntudattal) és saját térrel. Nem csak érzékelheti, hanem meg is értheti a világot. Tehát az emberi méltóságot eredményező minőségek egységet alkotnak és feltételezik is egymást. *Kant* szerint az ember az erkölcsi törvénynek engedelmeskedő lény. Mert ha nem így lenne, az ellentmondana emberi mivoltának. *Kant* úgy értelmezi, hogy az emberi méltóság csak az értelmességtől függ. Úgy gondolom, hogy *Kant* megfogalmazása a legfontosabb gondolata a könyvnek: az *értelem* és az *öncél*. Az öncélnak belső értéke van, és aminek belső értéke van, annak méltósága is. A moralitás az, ami egy eszes lényt öncéllá tehet. Így a célok birodalmában mindennek vagy ára, vagy méltósága lehet. Mert amit meg tudok venni, annak a helyébe tudok állítani valami mást, a méltóság azonban felbecsülhetetlen. Erkölcsösen cselekedni nem jelent mást, mint minden esetben figyelembe venni az emberi méltóságot. A jó és a helyes közötti kapcsolat az, ami tovább lendíti a gondolatot. A jót és a helyes dolgokat a morál elismeri, tehát tiszteli, ami pedig a méltóság meglétére bizonyíték. *Axel Honneth* megfogalmazása szerint: az elismerés fogalma mindig jelen volt a gyakorlati filozófiában és valami pozitívrá utalt, az antik etikában a jó élet fogalmához tartozott. *Thomas Hobbes Leviatán* című művében egy érdekes értelmezést vet fel, miszerint: az ember értékét az határozza meg, hogy hatalma használatáért mennyit fizetnek. Ez után is két irányba mehet el az értelmezés. Ha az embernek és a hatalma hasznának értéke van, akkor az megfi-

zethető, tehát ára van, a helyébe tudok állítani valamit, ezáltal nincs méltósága. Viszont ha az embernek, a testet használó léleknek nincs méltósága, akkor maga a méltóság fogalma sem értelmezhető. A másik megközelítés: az érték, a megbecsülés és az elismerés az, ami a méltóságnak értelmet, mértéket ad. *Balázs Zoltán* átülteti a gondolatot, és megfogalmaz egy definíciót, ami illik a méltóságra és egyben annak az ellentétére, a szenvedésre is. Nem az élet az alapja az emberi értékességnek, hanem az emberi értékesség teszi az emberi életet morális szempontból kiváltságossá. Itt figyelhetünk fel egy bioetikai probléma megértésének gyökerére, miszerint az élet és a méltóság szétválasztható. Utalva az eutanáziára, a gondolatot sokfelől támadták, méghozzá *Cicero* alapján. Minden embernek – pusztán ember voltából eredően – jár bizonyos fokú tisztelet, társadalmi státuszától és hovatartozásától függetlenül. Ebből adódik, hogy az emberi méltóság fogalma a súllyal bíró minőségre utal. A fogalom kritikusai úgy vélik: nincsen minden emberben jelen lévő emberi minőség, amelynek alapján mindenki egyformán igényt tarthatna a tiszteletre. A kritikusok fő érve, hogy különbséget kell tenni az emberi létezésből fakadó értékesség és az erkölcsi viselkedés értékessége között. Ezen érv magával hordozza azt a magyarázatot, miszerint a történelem már sok olyan példával szolgált, hogy a változó erkölcsi mércének megfelelően változhat az is, hogy kit minősítünk értéktelennek és kit értékes embernek. Ennek a kétfajta gondolatmenetnek mintegy kompromisszumaként, *Habermas* (korát megelőzve) úgy vélekedett, hogy a polgárok csak akkor autonómok, ha mint a jog címzettjei egyúttal annak szerzőiként is tudják értelmezni magukat. Tehát a méltóság erényével az a sze-

mély rendelkezik, aki tudatában van saját önértékének.

A bioetikai dilemmák témaköre az abortusz, az eutanázia, a gésebészet és a klónozás fogalmait taglalja. A fő kérdés az abortusz megengedhetőségével kapcsolatban, hogy a méhmagzat rendelkezik-e emberi méltósággal, tehát személynek tekinthetjük-e? Két nagy dogmát szeretnék az olvasó figyelmébe ajánlani a kérdés megválaszolása érdekében. Az első a vallási megközelítés, amely a második vatikáni zsinaton hangzott el: az emberi lényt fogantatásától kezdve személynek kell tekinteni és így is kell vele bánni. (Ezzel annyiban nem értek egyet, hogy a magzat a fogantatás pillanatában még csak egy szervtelen sejthalmaz, ahogy *Kis János* fogalmaz.) A másik dogma pedig a jogi értelmezés. Kis János magyarázata szerint jogilag a magzat élethez való jogánál erősebb az anya önrendelkezési joga. (Az én olvasatomban ez azt jelenti, hogy az anya akarata és döntése az, ami őt szabaddá teszi. Viszont a másik fél így életét veszti.) Véleményem szerint a legjobb, vagy leghumánusabb eljárás, ha a két elvet összehozzuk és kompromisszumot kötünk. Tekintsük a méhmagzatot egyszerre fogantatásától számítva személynek és egyben „szervetlen sejthalmaznak”. Ez úgy érhető el, hogy mondjuk, a fejlettségi szintnek megfelelően szabályozzák a procedúrát. Amikor már az agy működik vagy jeleket ad, akkor már személyként tekintünk rá. Kis János fogalmazza meg a probléma helyes megoldását. Akinek a meggyőződése szerint a magzat személy, annak erkölcsi teher egy olyan társadalomban élni, ahol az abortusz megengedett, és aki szerint nem személy a magzat, annak erkölcsi teher egy olyan

társadalomban élni, ahol az abortusz tilos. Míg az emberi lény tudása növekszik, lelkének fejlődése állandó. Amikor a kettő a legközelebb lesz egymáshoz, akkor lesz megoldás.

Összegzésemben a témát és a könyvet szeretném néhány szóval minősíteni. Más korombeli fiatal, ha kezébe veszi, akkor megtalálja benne a hívó szót. Sokszor megfigyeltem azt a jelenséget, hogy mi ifjú generációként nem igazán szeretjük azokat a műveket, ami megkívánja a komolyságot. Ezt a könyvet nem tudnám szűk generációs határok közé szorítani. Véleményem szerint egy húszéves fiú vagy lány is ugyanúgy a kezébe veheti, mint mondjuk egy középkorú úr vagy egy idős hölgy. Feltételez egy bizonyos műveltségi szintet, de nem kizárólag szakzsargont használ. Ami igazán tetszik, hogy magát a kérdést rengeteg oldalról körbejárja és bemutatja. Tetszik a mérete is, mert nem igazán hosszú, ha már filozófiai műről beszélünk. Kritikai megjegyzésként talán a borítóra utalnék: kemény kötésű könyvként strapabíróbb lenne. De *Krúdy Gyula* mondása szerint nem attól értékes egy könyv, hogy szépen van kötve, hanem attól, hogy mit tartalmaz. Bár mint minden dolog, a külső megjelenés is hatással van ránk. Véleményem szerint jó lett volna, ha a mű utat mutat: mi a helyes és mi nem, szerintem ez hiányzik a könyvből. Hiányoltam még az egyetértést vagy a cáfolatot bizonyos gondolatvariációk végén. Ha ki kellene választanom egy gondolatot, akkor Hobbes mondata lenne az: *az ember értéke attól függ, hogy hatalma hasznáért mennyit fizetnek.*

KOVÁCS ÁDÁM GÁBOR